

Το Τραγούδι του Σόλομον, της Τόνι Μόρισον

27 Ιουνίου 2021

Για το μυθιστόρημα της Toni Morrison «Το Τραγούδι του Σόλομον» (μτφρ. Κατερίνα Σχινά, εκδ. Παπαδόπουλος). Φωτογραφία: © Hengki-Koentjoro / Freeplay.

Της **Νίκης Κώτσιου**

Ένας μακρινός αφροαμερικανός πρόγονος, που τα ίχνη του χάνονται μέσα στην αγλή του μύθου, μπορούσε να πετάξει, κι αυτό το χάρισμα τού επέτρεψε κάποτε να ξεφύγει από τη δουλεία και να επιστρέψει στη μητέρα Αφρική. Η σκιά ενός τέτοιου προγόνου στοιχειώνει αμετάκλητα τον νεαρό Μίλκμαν Ντεντ, πρωταγωνιστή στο **Τραγούδι του Σόλομον** (1978), τρίτο μυθιστόρημα της νομπελίστριας Τόνι Μόρισον (1931-2019), και τον οδηγεί σε μια σειρά από τολμηρές πρωτοβουλίες που τον φέρνουν πιο κοντά σε μια αγνοημένη πατρογονική κληρονομιά.

Η σκιά του ιπτάμενου Αφρικανού

Ο Μίλκμαν, γόνος μιας εύπορης αλλά δυσλειτουργικής μαύρης οικογένειας, αποφασίζει κάποια στιγμή να αυτονομηθεί και να χαράξει μια ολοδική του πορεία μακριά από κάθε είδους γονική επίδραση. Επηρεασμένος από την απληστία του επιχειρηματία πατέρα του για υλικό κέρδος, ο Μίλκμαν στρέφει αρχικά την έρευνά του σ' έναν υποτιθέμενο κρυμμένο θησαυρό που θα του εξασφαλίσει χρυσάφι. Γρήγορα όμως η αναζήτησή του αλλάζει χαρακτήρα και από την επιδίωξη του πλούτου στρέφεται στην αναζήτηση μιας βιώσιμης ταυτότητας, που θα τον συνδέσει με το οικογενειακό παρελθόν και με ολόκληρο τον κόσμο.

Ακατάλυτα δεμένη με τη γη και τα στοιχεία της σ' έναν κόσμο όπου οι άντρες ονειρεύονται να πετάξουν και να φύγουν μακριά, η Πάιλετ ξέρει να αφουγκράζεται τη φύση και να διαβάσει τα σημεία της, Η σύνδεση αυτή θα γίνει κυρίως με τη βοήθεια της Πάιλετ, μιας αρχετυπικής μητρικής φιγούρας, που συνοψίζει με τον βίο και το εν γένει όραμά της το πεπρωμένο και το πολιτισμικό κεφάλαιο ολόκληρης της μαύρης φυλής. Η Πάιλετ είναι θεία του Μίλκμαν, αδελφή του πατέρα του, και ζει μια σχεδόν πρωτόγονη ζωή σ' ένα σπίτι χωρίς νερό και ηλεκτρικό, μαζί με την κόρη και την εγγονή της. Έχει δουλέψει και ταξιδέψει πολύ αναζητώντας εμμονικά τις ρίζες της, έχει συγχρωτισθεί με ανθρώπους κάθε είδους και, παρά τις αλλεπάλληλες αντιξοότητες, διατηρεί πάντα αλώβητη την παροιμιώδη ανθρωπιά και γενναιοδωρία της. Ακατάλυτα δεμένη με τη γη και τα στοιχεία της σ' έναν κόσμο όπου οι άντρες ονειρεύονται να πετάξουν και να φύγουν μακριά, η Πάιλετ ξέρει να αφουγκράζεται τη φύση και να διαβάσει τα σημεία της, γνωρίζει σε βάθος την αφροαμερικανική παράδοση, τραγουδά και αλληλεπιδρά με τους ανθρώπους καλοπροαίρετα και καλόβολα, ξορκίζει το κακό και αποτελεί για τον Μίλκμαν ένα ανυπέβλητο σημείο αναφοράς, που τον εμπνέει και του δείχνει τον δρόμο.

Ταξίδι μνήσης κι αυτογνωσίας

Το αδιάκοπο ταξίδι και η διαρκής αίσθηση ανεσιτότητας διαμόρφωσαν την ταυτότητα της Πάιλετ και τη σκληραγώγησαν μέσα σ' έναν εχθρικό κόσμο προκλήσεων και ατέρμονων δυσχερειών. Το ταξίδι επιλέγει και ο Μίλκμαν για να ξεφύγει από τον σφιχτό εναγκαλισμό της οικογένειας και για να εγκαινιάσει μια καινούρια ζωή. Μακρινό ταξίδι από τον αμερικάνικο βορρά προς τον νότο αλλά και από τον εξωτερικό κόσμο των φαινομένων σ' έναν εσωτερικό κόσμο ουσίας και σημασίας. Επίσης, ταξίδι στον χρόνο καθώς αναμοχλεύεται διαρκώς ένα παραγμένο προγονικό παρελθόν με αναπάντεχες προβολές πάνω στο παρόν. Ο αρχικά περιορισμένος ορίζοντας του νεαρού ολοένα και πλαταίνει καθώς έρχεται σε επαφή με ανθρώπους που τον σμιλεύουν και με τους οποίους σφυρηλατούνται δεσμοί. Ο Μίλκμαν ωριμάζει καθώς ανακαλύπτει την άγνωστη μέχρι τότε ιστορία της οικογένειάς του μέσα από διηγήσεις και μαρτυρίες που τον συνδέουν με τη φυλή και τους ανθρώπους της.

(...) ο Μίλκμαν θα χάσει την ισορροπία του και θα μουσκέψει μέχρι το κόκαλο. Η «εμβάπτιση» αυτή τον απομακρύνει από τις μικρόψυχες μέχρι τότε ανησυχίες του διανοίγοντας καινούριες προοπτικές.

Ο νεαρός ήρωας κατακτά την αυτογνωσία σταδιακά μέσα από τελετές ενηλικίωσης που του αποκαλύπτουν κρυφές κι ανύποπτες αλήθειες για τον εαυτό του και τους άλλους. Ο κόσμος παύει πλέον να φαντάζει κούφιος και

ασυνάρτητος. Όλα αποκτούν νόημα και ρυθμό καθώς ο Μίλκμαν δοκιμάζει πρωτόγνωρες μνητικές εμπειρίες που οικοδομούν μέσα του μια αίσθηση ταυτότητας αλλά και κοινότητας. Σιγά-σιγά απεκδύεται τον πρότερο εαυτό του, τόσο υλιστή και ματαιόδοξο μέσα στην υποτιθέμενη αυτάρκειά του, κι αρχίζει να επενδύει σε ανθρώπινες αξίες. Μαθαίνει να συμπάσχει και να πονά, αποκτά ενσυναίσθηση και ταπεινότητα. Αρχίζει να μοιάζει όλο και περισσότερο στην Πάιλετ, που ίσως κάποτε περιφρονούσε.

Όταν θα χρειαστεί να διασχίσει ένα βαθύ ρυάκι για να φτάσει στη σπηλιά του υποτιθέμενου θησαυρού, ο Μίκλμαν θα χάσει την ισορροπία του και θα μουσκέψει μέχρι το κόκαλο. Η «εμβάπτιση» αυτή τον απομακρύνει από τις μικρόψυχες μέχρι τότε ανησυχίες του διανοίγοντας καινούριες προοπτικές. Το νερό αχρηστεύει το ρολόι και τα παπούτσια του, σύμβολα της βολεμένης αστικής ζωής του, και ο νεαρός οφείλει να βαδίσει μέσα στη φύση χωρίς τα υλικά εργαλεία του πολιτισμού. Η εμπειρία τον ενδυναμώνει και καθαρίζει τη ματιά του. Η πλούσια κουλτούρα του λαού του περνάει μέσα από τη φύση και, μέσα στο πυκνό δάσος, ο Μίλκμαν θα κληθεί να λάβει κρίσιμες αποφάσεις και να οραματισθεί το μέλλον του.

Η πρώτη Αφροαμερικανίδα που κέρδισε το Νόμπελ Λογοτεχνίας. Η Τόνι Μόρισον βραβεύτηκε με το Πούλιτζερ και το Βραβείο Αμερικανικού Βιβλίου ενώ τιμήθηκε με το Προεδρικό Μετάλλιο Ελευθερίας των ΗΠΑ και με τον τίτλο του Ιππότη του Τάγματος των Γραμμάτων και των Τεχνών της Γαλλίας. Συγγραφέας, καθηγήτρια πανεπιστημίου, υπεύθυνη εκδόσεων, δοκιμογράφος, στιχουργός, ακτιβίστρια. Γεννήθηκε το 1931 στο Οχάιο και πέθανε το 2019 στο Μπρονξ, έπειτα από σύντομη ασθένεια.

Η μοίρα των γυναικών

Στο *Τραγούδι του Σόλομον* ο ήρωας αναζητεί τις χαμένες ρίζες και τη σύνδεση με τον κόσμο και τη ζωή ώστε να μπορέσει να υπάρξει και να δημιουργήσει. Σ' αυτό το μυθιστόρημα που αφορά περισσότερο τους γενάρχες, τους πατέρες και τους γιους, η Τόνι Μόρισον δεν παύει στιγμή να εξερευνά και τη μοίρα των γυναικών. Η Πάιλετ είναι μια μυθική φιγούρα, μια γυναικεία θεότητα και μια αρχετυπική Εύα που εμπνέει, υποστηρίζει και δείχνει τον δρόμο. Οι υπόλοιπες μαύρες γυναίκες που πλαισιώνουν τον κεντρικό ήρωα, σε ρόλους περιφερειακούς αλλά σημαντικούς, εικονογραφούν, με τη συμπεριφορά και τον ψυχισμό τους, την ποικιλία και το βάθος της μαύρης γυναικείας εμπειρίας. Πρόκειται για γυναίκες ξεχασμένες και αποσιωπημένες, απομονωμένες και αποξενωμένες, περιθωριοποιημένες και αγνοημένες, που καλούνται να σηκώσουν το βάρος μιας ασήκωτης εσωτερικής μοναξιάς. Είναι οι γυναίκες που μένουν πίσω και θρηνούν, όταν οι μαύροι άντρες τους ονειρεύονται να «πετάξουν» και να φύγουν μακριά ακολουθώντας τον μυθικό πρόγονο των λαϊκών διηγήσεων.

Αντλώντας από τα πλούσια κοιτάσματα της γυναικείας βιωμένης εμπειρίας, η Τόνι Μόρισον δεν παραλείπει να χαρτογραφήσει και τη μαύρη γυναικεία ταυτότητα με όλη τη γοητεία αλλά και τις αντιφάσεις της. Μαζί με το τραύμα της φυλής που μεταφέρεται από γενιά σε γενιά και στιγματίζει καθοριστικά παλιούς και νέους, οι μαύρες γυναίκες έχουν να διαχειριστούν και μια πρόσθετη εκμετάλλευση που προέρχεται από το αντίθετο φύλο. Η αρχετυπική Πάιλετ έχει επιλέξει να ζει σε ένα καθεστώς απροϋπόθετης αγάπης, μέσα σε μια οικογένεια χωρίς καθόλου άνδρες, μόνο μαζί με την κόρη και την εγγονή της. Αλλά η μητέρα και οι αδελφές του Μίλκμαν οφείλουν να υποστούν, εκτός των άλλων, και την κυριαρχία των αρρένων της οικογένειας, που ενίοτε μετατρέπουν τους δεσμούς σε δεσμά. Κι ενώ ο Μίλκμαν δικαιούται να εξερευνήσει τον εαυτό του και τον κόσμο σ' ένα μακρύ ταξίδι μαθητείας και ανακάλυψης, αυτές οφείλουν να μείνουν κλεισμένες στο μικρόκοσμο της καθημερινής τους ρουτίνας επαναλαμβάνοντας άχαρα καθήκοντα και υποχρεώσεις. Αντλώντας από τα πλούσια κοιτάσματα της γυναικείας βιωμένης εμπειρίας, η Τόνι Μόρισον δεν παραλείπει να χαρτογραφήσει και τη μαύρη γυναικεία ταυτότητα με όλη τη γοητεία αλλά και τις αντιφάσεις της.

Γενική αποτίμηση

Εμβληματικό μυθιστόρημα της αφροαμερικανικής λογοτεχνίας, το *Τραγούδι του Σόλομον* ενσωματώνει μοτίβα, μύθους και παραδόσεις της μαύρης κουλτούρας διερευνώντας τον ρόλο και τη λειτουργία τους μέσα σ' έναν κόσμο λευκής κυριαρχίας. Το αξιακό φορτίο της μαύρης φυλής παρουσιάζεται ως μια διαρκής παρακαταθήκη ανθρωπισμού αλλά και αγωνιστικότητας, που μπορεί να ενδυναμώσει, να θωρακίσει και να εμπνεύσει παράγοντας ισχυρά αντισώματα απέναντι στην κάθε είδους αλλοτρίωση και ηθική διάβρωση.

Εισάγοντας στοιχεία μαγικού ρεαλισμού στην –ούτως ή άλλως– υποβλητική αφήγηση, η συγγραφέας παρακολουθεί τον ήρωά της να εμπλέκεται σε μια μεγαλόπνοη περιπέτεια που θα αναβαπτίσει και θα διασώσει τον ίδιο από την άκριτη ενσωμάτωσή του στον κόσμο των λευκών ενώ συγχρόνως θα αναζωογονήσει και θα ισχυροποιήσει την προγονική παράδοση. Ο Μίλκμαν, που θα κινδυνέψει να αφομοιωθεί ολοκληρωτικά από μια κουλτούρα ξένη κι

εχθρική, θα καταφέρει τελικά να έρθει σε δημιουργική επαφή με το πνεύμα των ξεχασμένων προγόνων και να ανακαλύψει τις ρίζες του.

Αριστουργηματική η μετάφραση της Κατερίνας Σχινά, μεταφέρει απόφους όλους τους παλμούς και τους χυμούς ενός υπέροχου κειμένου. Το επίμετρο της μεταφράστριας προσφέρει μια εμβριθή συνολική θεώρηση εντάσσοντας το έργο σε κοινωνικά-θεωρητικά συμφραζόμενα και προσφέροντας πολύτιμα κλειδιά κατανόησης.

* Η **ΝΙΚΗ ΚΩΤΣΙΟΥ** είναι φιλόλογος.